

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВ ТУРИСТИЧНОЇ ІНДУСТРІЇ

Вяткіна Т.Г., д.е.н., професор

Черкаський державний технічний університет

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання туристичних підприємств розв'язання проблеми обмеженості певних видів ресурсів потребує дослідження та ретельного аналізу ресурсного потенціалу підприємства. Ефективність і раціональність його використання визначає успіх розвитку як окремо взятого туристичного підприємства, так і туристичної індустрії в цілому. Туристична галузь відіграє важливу роль у формуванні валового внутрішнього продукту держави, у створенні додаткових робочих місць і забезпеченні зайнятості населення, забезпеченні виходу на нові перспективні ринки, розв'язанні багатьох проблем входження України у світове і, зокрема – європейське співтовариство.

Категорія «ресурсний потенціал» містить у собі цілий комплекс ресурсів і можливостей для ефективної роботи господарюючого суб'єкта. У сучасній літературі не існує однозначного тлумачення та структурного складу поняття «ресурсний потенціал». Разом з тим, саме від ресурсного потенціалу залежить здатність підприємства до формування конкурентних переваг і підвищення конкурентоспроможності. У наукових дослідженнях усе більшого значення надається питанням пошуку можливостей довгострокового функціонування, використанню механізмів та інструментів забезпечення стійкості та стабільного розвитку туристичних підприємств. Джерелом створення таких можливостей є розроблення з використанням науково обґрунтованих методів організаційно-економічного механізму економічної оцінки ресурсного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням оцінки та розвитку потенціалу підприємства приділяється достатньо уваги. У своїх працях такі автори, як Н. Краснокутська, Л. Артемова, А. Єпіфанова, І. Рєпіна, В. Спірін, І. Должанський, характеризують потенціал як «сукупність природних умов і ресурсів, можливостей запасів і цінностей, що можуть бути використані для досягнення певних цілей» [1, с. 7] або «...реальну або ймовірну здатність виконувати цілеспрямовану роботу» [2, с. 13]. Зазначена характеристика досить узагальнено відображає наявність ресурсів та можливостей підприємства використовувати їх. Оскільки поняття «потенціал» є досить багатогранне, то й розкриття його носить усебічний характер. Безумовно, в одному визначенні неможливо схарактеризувати економічний, виробничий, інноваційний, інвестиційний, фінансовий, ресурсний, базовий, прихований, збитковий, пересічний та інші види категорії «потенціал». Тому є всі підстави ретельніше вивчати кожен вид окремо. У нашому дослідженні предметом уваги є категорія «ресурсного потенціалу» і, зокрема, умови формування організаційно-економічного механізму оцінювання ефективності його використання в умовах функціонування підприємств туристичної індустрії.

В умовах жорсткої конкурентної боротьби, стрімкого розвитку науково-технічного прогресу та нестабільності зовнішнього середовища суттєво ускладнюються процеси управління підприємством. Унаслідок цього змінюються технології та інструменти, за допомогою яких господарюючий суб'єкт може оцінювати поточний стан і розробляти дієві стратегії майбутнього розвитку. Одним із найважливіших таких інструментів є вибір методів оцінки ефективності, використання яких дають змогу провести оцінювання ефективності результатів не лише діяльності підприємства, а й умов для її здійснення, необхідних для стабільного розвитку підприємства. Адже успішне функціонування підприємства в значній

мірі визначається тим, наскільки доцільно та результативно використовується в конкретних умовах ресурсний потенціал.

Слід зазначити, що серед науковців дотепер не сформувалося єдиної думки щодо визначення ресурсного потенціалу. Одні вчені визначають ресурсний потенціал, зважаючи на основну характеристику терміна «потенціал», що в цілому означає силу, міць, можливість. Можна навести визначення Ю.О. Капітанець, відповідно до якого «ресурсний потенціал підприємства характеризується кількістю, якістю та структурою природних, матеріальних та трудових ресурсів» [3].

О.М. Коваль формулює ресурсний потенціал як «можливий прояв дії або функції ресурсів, які поки що не використані» [4]. Г.М. Підлісецький до ресурсного потенціалу зараховує «сукупність взаємопов'язаних ресурсів, зокрема, земельних, матеріально-технічних, трудових, фінансових» [5].

Інші дослідники пов'язують ресурсний потенціал з виробничими ресурсами. До цієї когорти науковців слід зарахувати також Л. Берднікову, яка трактує ресурсний потенціал як характеристику наявності виробничих, фінансових та інвестиційних ресурсів, які можуть бути активізовані для ефективного функціонування в поточному періоді, а також резерви та можливості з мобілізації цих ресурсів, якими можна скористатися для забезпечення безперебійної економічно вигідної роботи в майбутньому [6]. Таке визначення, на нашу думку, є цілком прийнятним, оскільки відображає наявність можливостей використання ресурсного потенціалу в теперішньому та майбутньому періодах.

Оцінка процесу формування підприємств дозволяє визначити фактори зовнішнього і внутрішнього середовища впливу на формування потенціалу, дослідити можливості та сильні боки підприємства, які дозволяють сформувати загальний потенціал для ефективної туристичної діяльності та забезпечення конкурентоспроможності [7, с. 107–112].

Туристична діяльність, як головна форма рекреації, належить до видів суспільної практики з яскраво вираженою ресурсною орієнтацією. Морські узбережжя з комфортними погодно-кліматичними умовами, гірські та приозерні ландшафти, мінеральні й термальні води, лікувальні грязі, пам'ятки історії та культури стали тим підґрунтям, на якому здавна базується активний відпочинок людини і сформувалася потужна галузь нематеріального виробництва – індустрія туризму [8].

У поєднанні перелічених науково-практичних досліджень науковців залишаються відкритими питання формування прикладних аспектів оціночного механізму визначення ефективності ресурсного потенціалу підприємства. Економічна безпека діяльності підприємства забезпечується наявністю в достатній кількості та відповідної якості ресурсів за умови їх ефективного використання. Ключовою проблемою неефективної діяльності більшості підприємств є брак єдиного підходу до відбору критеріїв оцінки, уніфікації інструментарію та формування послідовності дій при оцінці ресурсного потенціалу підприємства. З огляду на це проблематика дослідження є актуальною.

Формування цілей статті. Розкриття змісту поняття «ресурсний потенціал» з наступним визначенням основ побудови організаційно-економічного механізму оцінки його ефективності.

Виклад основного матеріалу. Аналіз визначення терміна «ресурсний потенціал» у науковій літературі дозволив дійти висновку про те, що це система ресурсів з визначеною структурою взаємозв'язків, використання якої забезпечує реалізацію наявних можливостей досягнення підприємством економічного ефекту відповідно до наміченої стратегії та встановлених цілей. Під розвитком ресурсного потенціалу розуміють першочерговий напрям зміни структурних елементів потенціалу, що забезпечує найбільший внесок у підвищення результативності діяльності, забезпечення конкурентоспроможності підприємства та його стійкої економічної безпеки.

Переважає більшість дослідників зазначають, що ресурсний потенціал підприємства створює умови для виробництва продукції і ефективність його залежить від кількісного та якісного співвідношення його складових елементів. На нашу думку, ресурсний потенціал

туристичного підприємства слід розглядати як потенційну можливість і здатність підприємства, використовуючи наявні ресурси, здійснювати виробничо-господарську діяльність завдяки реалізації стратегічних цілей і завдань.

Організація системи оцінки ресурсного потенціалу будується на основі підсистеми принципів з притаманними їм властивостями зв'язків, що створюють умови для реалізації стратегічних цілей підприємства. Така підсистема включає принципи (фундаментальні істини) економічності, динамічної рівноваги чинників внутрішнього і зовнішнього середовища підприємства, взаємозалежності між елементами ресурсного потенціалу підприємства; еластичності – швидкість зміни ресурсного потенціалу, що залежить від самого потенціалу і визначається кутом підйому або спаду кривої зміни ресурсів у зоні еластичності. Якщо кут маленький, то еластичність вважають незначною, і навпаки.

Відповідно до закону розвитку будь-яке підприємство прагне найбільшого сумарного ресурсного потенціалу на кожному з етапів життєвого циклу:

$$R_j = n \sum_{i=1} (R_{ij}), \quad (1)$$

$$\alpha_j = F_j(\alpha_{j+1} \dots \alpha_{j+n}) \quad (2)$$

$$\sum_{i=1}^n (\alpha_j \cdot R_j) \rightarrow R_{\max} \quad (3)$$

де R_j – ресурсний потенціал на етапі j життєвого циклу;

R_{ij} – елемент ресурсного потенціалу на етапі j життєвого циклу;

α_j – вплив коефіцієнта вагомості кожного попереднього етапу ресурсного потенціалу

на наступний;

F_j – функція впливу;

R_{\max} – заплановані результати від конкретних видів діяльності.

Розвиток ресурсного потенціалу пов'язаний з використанням певних властивостей ресурсів, а саме: комплексності, взаємодоповнюваності та взаємозамінності. Комплексне використання ресурсів пов'язане з використанням природних ресурсів і спрямовується на їх ощадливе використання. Взаємодоповнюваність реалізується за умови, що один ресурс не може функціонувати без використання в певному обсязі інших ресурсів, спричинених технологічними особливостями використання. Скажімо використання трудових ресурсів без залучення у виробництво основних та оборотних фондів неможливе, як і відокремлене споживання двох останніх. Взаємозамінність ресурсів проявляється під час виробництва заданого обсягу продукції при різному співвідношенні будь-яких видів ресурсів, коли один і той же ресурс може використовуватися для задоволення різних функціональних потреб. Оцінювання ресурсного потенціалу підприємства здійснюється з використанням комплексу аналітичних показників, які є взаємопов'язаними, охоплюють дослідження економічних процесів і явищ, враховують вплив різних чинників на діяльність підприємства.

Для проведення оцінювання ресурсного потенціалу використовують низку методів оцінювання, що дають змогу проводити аналіз цільового стану функціонування підприємства за складовими елементами ресурсного потенціалу. Одним із найпоширеніших методів оцінювання є груповий, який об'єднує три складники: ресурсний, процесно-орієнтований, витратний. Він використовується переважно для оцінки стану й характеру використання основних виробничих фондів підприємства. Для характеристики в розрізі ресурсного складника використовують показники забезпеченості підприємства основними фондами: фондівіддача, фондомісткість, рентабельність основних засобів, коефіцієнти оновлення, придатності та реальної вартості основних фондів у майні підприємства.

У розрізі процесно-орієнтованого складника розраховують показники, що відображають умови нормального перебігу виробничого процесу, а саме: своєчасне

забезпечення робочих місць сировиною, підтримання в робочому стані обладнання й устаткування та інші показники системи технічного обслуговування підприємства.

При аналізі витратного складника використовують показники фондівіддачі, рентабельності основних засобів, величину прибутку в розрахунку на 1 грн основних засобів. Груповий метод дозволяє визначати ресурсний потенціал підприємства як суму фізичних значень складових елементів. Разом з тим, цей метод не дає уявлення про величину його окремих елементів, таких, як технологічний та інформаційний складник, що позбавляє тим самим можливостей підвищення його ефективності за рахунок структурного маневрування.

Виробничий процес здійснюється ефективно завдяки поєднанню всіх складників ресурсного потенціалу, тому його оцінка здійснюється на підставі оцінювання його складових елементів. Процес оцінювання ефективності використання ресурсного потенціалу є необхідним етапом у дослідженні проблем, що мають місце в діяльності туристичних підприємств на основі виявлених локальних змін, установлених залежностей, а також показників, що мають найбільший вплив на ефективність діяльності підприємств. Підтримання необхідної пропорційності між окремими елементами ресурсного потенціалу спрямоване на ефективне використання всього ресурсного потенціалу підприємства. Але ці пропорції змінюються досить часто на підприємстві і головне завдання полягає в їх оптимальному використанні.

Для проведення аналізу ефективності використання ресурсного потенціалу оцінюють основні складники ресурсного потенціалу. Визначено узагальнений інтегральний показник, за допомогою якого можна дати кількісну і якісну характеристику динаміки розвитку підприємства.

Як інтегральний показник для оцінки рівня розвитку ресурсного потенціалу слід використовувати показники, що відображають ресурсні можливості, і ті, що відображають результати діяльності. До складових елементів, які відображають ресурсний потенціал підприємства, доцільно зарахувати: основні фонди, оборотні засоби, трудові ресурси, інвестиції, обсяги та структура яких впливають на результати виробництва продукції або наданих послуг. Без характеристики й аналізу ефективності використання цих елементів неможлива виробничо-господарська діяльність. Крім цього, для визначення ринкового становища та рівня розвитку підприємства необхідно використовувати такі показники, як сума виручки від реалізації продукції та прибуток.

Для оцінки ефективності ресурсного потенціалу доцільно використовувати систему відносних показників, що відображають ефективність діяльності підприємства:

1. Показники ефективності використання матеріальних ресурсів: рентабельність основних фондів, рентабельність оборотних засобів, коефіцієнт обертання власного капіталу.
2. Показники фінансового стану: коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт фінансової незалежності, коефіцієнт залученого капіталу, ступінь забезпеченості запасів та витрат власними оборотними засобами.
3. Показники інвестиційної діяльності: рентабельність інвестицій, частка власних інвестицій.
4. Показники ефективності господарської діяльності: рентабельність власного капіталу, рентабельність необоротних активів, рентабельність оборотних активів, рентабельність діяльності.

Така система показників відображає результати різного характеру виробничо-господарської діяльності, а отже, і значення їх у динаміці буває різне: одне зростає, інше – зменшується, або одне відображає позитивну динаміку, інше – негативну. У зв'язку з цим виникає потреба визначення інтегральної оцінки, яка комплексно буде описувати результати

використання ресурсного потенціалу. З точки зору стратегічного управління ресурсним потенціалом необхідно зосередити увагу на тому, відповідають чи не відповідають управлінські рішення реальному стану господарювання туристичних підприємств. З цією метою формується модель економічної оцінки стану використання ресурсного потенціалу (рис. 1).

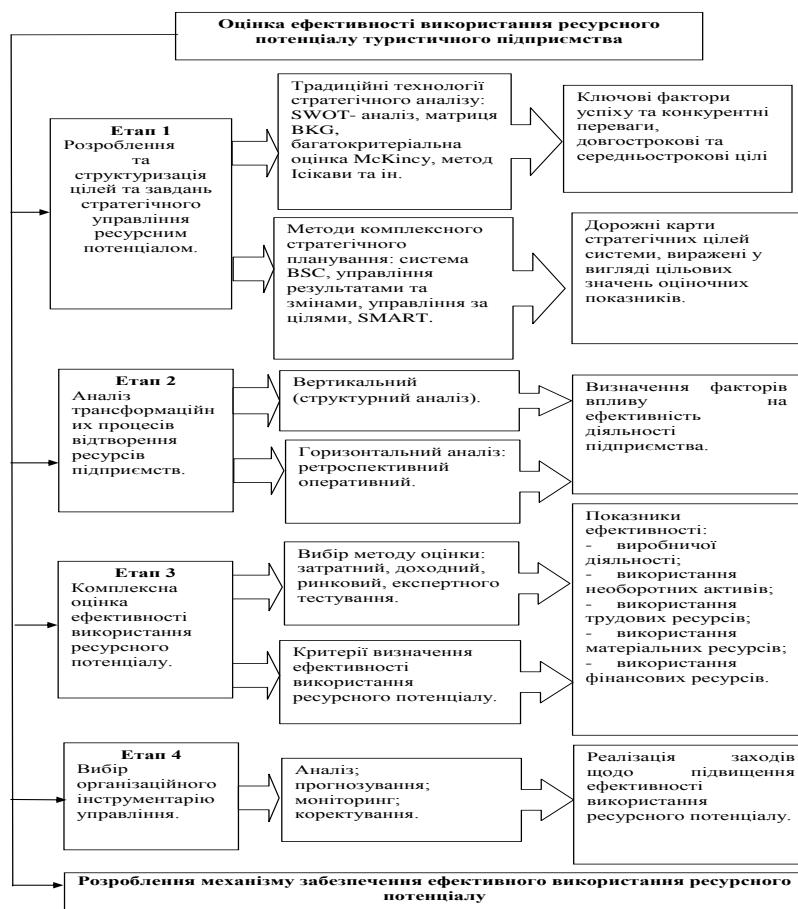


Рисунок 1 – Модель організаційно-економічного механізму оцінювання ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства

Під економічною оцінкою ресурсного потенціалу підприємства розуміють визначення його величини у вартісному виразі. При цьому вартісна оцінка ресурсного потенціалу підприємства дозволяє:

- установити структурні елементи потенціалу підприємства та їх питому вагу;
- визначити ступінь використання ресурсного потенціалу;
- визначити у вартісному виразі інтегральну величину ресурсного потенціалу підприємства.

З метою проведення оцінки ресурсного потенціалу підприємства необхідно здійснити діагностику наявних ресурсів, під час якої аналізуються та оцінюються показники ефективності використання всіх наявних ресурсів підприємства, а саме: виробничої діяльності, використання необоротних активів, використання трудових ресурсів, використання матеріальних ресурсів, використання фінансових ресурсів, розрахунки з дебіторами та кредиторами.

Статистичний аналіз цих показників у ретроспективному порівнянні покаже досягнутий рівень ефективності діяльності підприємства.

У процесі здійснення ретроспективного, оперативного, прогнозного та комплексного аналізу через визначення чинників впливу на ефективність діяльності підприємства

встановлюються індикатори трансформаційних процесів відтворення ресурсів підприємства, а оцінка управління ефективністю використання ресурсів через моніторинг, експрес-діагностику та моделі «результати-витрати» дасть об'єктивне визначення ефективності використання ресурсного потенціалу в цілому.

Висновки. Наведений аналіз з питань оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу виявив такі особливості:

– розглядаючи сутність ресурсного потенціалу, встановлено взаємозв'язок і взаємодію його структурних елементів, наділених емерджентними властивостями, тобто оціночний показник повинен відображати сукупну ефективність системи елементів ресурсного потенціалу;

– оскільки ресурсний потенціал є системою ресурсів з визначеною структурою, що характеризується співвідношенням і підпорядкуванням його елементів, то ефективність цього потенціалу використання залежить від ефективності окремих його складників і їх збалансованості, адже відставання одного елемента є стримувальним фактором для розвитку інших;

– у переважній більшості випадків оцінювання ресурсного потенціалу здійснюється в статичній, хоча процес розвитку неможливий без структурних змін, пов'язаних з динамікою кількісних і якісних перетворень, тому узагальнювальним показником розвитку ресурсного потенціалу має бути комплексна оцінка динамічних змін його структурних елементів;

– формування організаційно-економічного механізму оцінювання ресурсного потенціалу передбачає встановлення цілей і завдань стратегічного управління, проведення оцінки трансформаційних процесів формування та відтворення ресурсного потенціалу, здійснення комплексної оцінки ефективності використання ресурсного потенціалу підприємства з використанням організаційного інструментарію управління.

Перелік посилань:

1. Краснокутська Н. С. Потенціал підприємства: формування і оцінка : навчальний посібник / Н. С. Краснокутська. – К. : ЦНЛ, 2005. – 352 с.
2. Управління потенціалом підприємства : навчальний посібник. / Должанський І. З. [та ін.]. – К. : ЦНЛ, 2006. – 362 с.
3. Капітанець Ю. О. Ефективність використання ресурсів аграрного виробництва [Електронний ресурс] / Ю. О. Капітанець // Сталій розвиток економіки : всеукраїнський науково-виробничий журнал. – Режим доступу : http://www.gov.ua/portal/sos_gum/sre/2011_7/59.pdf.
4. Коваль О. М. Оптимізація ефективності використання ресурсного потенціалу підприємств України [Електронний ресурс] / О. М. Коваль. - Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/cgem_biol/nvnau/2010_154_1/10kom.pdf.
5. Підлісецький Г. М. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного сектору / Г. М. Підлісецький, М. І. Толкач // Економіка АПК. – 2008. - № 5. – С. 65–66.
6. Бердникова Л. Ф. Ресурсный потенциал организации : понятие и структура [Электронный ресурс] / Л. Ф. Бердникова // Вектор науки ТГУ. – 2011. – № 1(15). – С. 201–203. – Режим доступа : <http://edu.tltsu.ru>.
7. Ткаченко Т. І. Теоретичні аспекти формування туристичного потенціалу підприємств / Т. І. Ткаченко, К. О. Соколова // Вісник Маріупольського державного університету ; випуск 1. – 2011. – С. 107–112. – (Серія : Економіка).
8. Смаль І. В. Туристичні ресурси світу [Електронний ресурс] / І. В. Смаль. – Режим доступу : http://tourlib.net/books_ukr/smali1.htm